JAKUTAVIČIUS v. Lithuania (№ 42180/19)

Обставини справи

Справа стосувалася питання відшкодування судових витрат, понесених заявником під час провадження у справі про адміністративне правопорушення, в якому він успішно оскаржив штраф, накладений на нього за керування автомобілем у стані алкогольного сп'яніння. Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник скаржився, що невідшкодування таких витрат порушило його право на ефективний захист.

12 серпня 2014 року заявника зупинила поліція за кермом його автомобіля в місті Паланга і попросила пройти тест на стан алкогольного сп'яніння, який виявив 1,91 проміле алкоголю (при встановленій законом нормі 0,4 проміле для керування автомобілем). Поліція склала протокол про адміністративне правопорушення, у якому також зазначалося, що заявник не оспорював порушення. Протягом однієї години після зупинки поліцією заявник звернувся до медичного закладу, де йому зробили аналіз крові, який не виявив алкоголю в його крові.

Заявник оскаржив рішення поліції в судах. Він стверджував, що в той день, про який йде мова, він випив горілки під час сніданку, тому що не мав жодних планів керувати автомобілем того ранку. Однак його несподівано викликали на зустріч, яку не можна було відкласти. Він відчував себе тверезим і придатним до водіння. Виїжджаючи з автостоянки біля свого житлового будинку, він посигналив гудком, щоб привітатись із сусідом. Відразу після цього його зупинила поліція, яка патрулювала неподалік. Заявник стверджував, що він нервував, тому що думав, що йому, можливо, доведеться пройти тест на стан алкогольного сп'яніння; тому він імпульсивно розпилив деякі парфуми в ротову порожнину та на одяг, не усвідомлюючи, що вони містять високу концентрацію алкоголю. Відповідно, він стверджував, що це було причиною результату тесту на алкогольне сп'яніння.

Впродовж години після зупинки поліцією заявник звернувся до лікарні, де йому зробили аналіз крові, який не виявив в ній вмісту алкоголю. Заявник посилався на ці результати аналізу крові як на доказ того, що він не був п'яним.

Під час судового розгляду виникли сумніви щодо того, чи проводився аналіз саме крові заявника, а не іншої особи. Був проведений аналіз ДНК, який показав, що це дійсно була кров заявника.

20 січня 2015 року Вільнюський районний суд (Vilnius District Court) визнав заявника винним у вчиненні адміністративного правопорушення, пов'язаного з керуванням транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння, призначив йому штраф у розмірі 579 євро (EUR) та вилучив водійське

посвідчення строком на два роки. Суд постановив, що не було об'єктивних причин ставити під сумнів точність результатів тесту на стан алкогольного сп'яніння. Більше того, з огляду на той факт, що заявник визнав, що вживав алкоголь перед тим, як сісти за кермо, у суду виникли сумніви щодо точності результатів другого аналізу крові.

Заявник звернувся з апеляційною скаргою до Вільнюського обласного суду (Vilnius Regional Court), який 19 березня 2019 року скасував оскаржуване судове рішення та направив справу на новий розгляд з підстав того, що суд нижчої інстанції не оцінив належним чином усі наявні докази.

За наслідками судового розгляду Вільнюський районний суд своїм рішенням від 25 травня 2015 року закрив провадження у справі про адміністративне правопорушення на підставі того, що такого порушення не було вчинено.

Поліція подала апеляцію на вищезазначене рішення, але 27 липня 2015 року Вільнюський обласний суд відхилив апеляцію і залишив рішення суду першої інстанції в силі.

У квітні 2017 року заявник звернувся до держави з цивільним позовом про відшкодування матеріальної шкоди, завданої протиправними діями поліції. Заявник вимагав відшкодування у розмірі 1 502 євро, що складалася з 202 євро, які він заплатив за аналіз ДНК, та 1 300 євро гонорару адвоката. Заявник стверджував, що мав право захищати себе від звинувачень у порушенні закону, і закон надавав йому право робити це за допомогою адвоката. Заявник зазначив, що хоча ні Кодекс про адміністративні правопорушення, ні будь-який інший нормативно-правовий акт не передбачав можливості відшкодування особі, щодо якої було скасовано адміністративне стягнення, її витрат, Конституційний Суд постановив, що Конституція вимагає виплати компенсації за будь-яку матеріальну та моральну шкоду, завдану особі, і що з цього принципу не може бути ніяких винятків. Також заявник послався на недбалість працівників поліції, які діяли формально і не намагались з’ясувати дійсну ситуацію, що склалася. Як наслідок, заявник був змушений захищати себе в суді та нести судові витрати, які були виправданими та належним чином обґрунтованими. Він стверджував, що якщо такі витрати не будуть відшкодовані, це буде порушенням його права на захист у суді та суперечитиме Конституції. Окрім цього, заявник також просив адміністративні суди звернутися до Конституційного Суду з проханням розглянути питання про те, чи відповідає Конституції той факт, що Кодекс про адміністративні правопорушення не передбачає відшкодування витрат, понесених у провадженні у справах про адміністративні правопорушення.

6 грудня 2017 року Вільнюський обласний адміністративний суд відхилив позов заявника. Суд зазначив, що відповідно до статті 6.271 Цивільного кодексу, компенсація за шкоду могла бути присуджена лише тоді, коли така

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

шкода була завдана незаконними діями держави або її посадових осіб, водночас поліцейські діяли відповідно до закону, склавши протокол про адміністративне правопорушення. Суд вказав, що хоча провадження у справі про адміністративне правопорушення зрештою було закрито, суди, які розглядали цю справу, не встановили, що працівники поліції вчинили будь-які протиправні дії. Відповідно, умови, передбачені статтею 6.271 Цивільного кодексу, що спричиняють цивільну відповідальність держави, не були дотримані. Також було відхилено клопотання заявника про передачу справи до Конституційного суду з підстав того, що Кодекс про адміністративні правопорушення не був застосований у провадженні, яке заявник порушив проти держави.

3 квітня 2019 року Вищий адміністративний суд відмовив у задоволенні скарги заявника на викладене вище рішення суду та залишив його без змін. Суд касаційної інстанції, посилаючись на свою попередню судову практику, постановив, що хоча законом не передбачено відшкодування судових витрат, понесених особою, щодо якої порушено провадження у справі про адміністративне правопорушення, при реалізації свого права на правовий захист така особа може скористатися послугами платного адвоката, і за принципом «хто програв, той і платить» ці витрати мають бути відшкодовані. Витрати на правовий захист є прямими витратами і можуть становити шкоду, яка підлягає відшкодуванню відповідно до статті 6.271 Цивільного кодексу. Однак, відповідно до цього положення, необхідно було встановити, що органи державної влади або посадові особи діяли незаконно, а згідно з послідовною судовою практикою Вищого адміністративного суду, сам факт закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення не є достатнім для того, щоб продемонструвати наявність протиправних дій.

Оцінка Суду

Насамперед ЄСПЛ вказав, що незважаючи на те, що порушення правил дорожнього руху, які караються штрафами або обмеженням права керування транспортними засобами, підпадають під дію кримінальної частини статті 6 Конвенції, незалежно від їхньої класифікації за національним законодавством, у даному випадку з огляду на суть скарги заявника, пункт 1 статті 6 Конвенції застосовний у цій справі у її цивільному аспекті.

(a) Попередні міркування

ЄСПЛ звернув увагу, що Конституційний суд Литви у своєму рішенні від 19 березня 2021 року встановив, що національне правове регулювання, яке було чинним на момент розгляду справи, не було сумісним з правом на доступ до суду, гарантованим Конституцією. Як наслідок, до національного

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

законодавства були внесені зміни: з 1 травня 2022 року передбачено, що особи, які були виправдані у кримінальному провадженні, а також особи, щодо яких провадження у справі про адміністративне правопорушення було закрито на підставі відсутності складу такого правопорушення, мають право на відшкодування судових витрат; більше не існує вимоги доводити незаконність дій органів влади.

Суд зазначив, що сам факт того, що до відповідного національного законодавства пізніше були внесені зміни, не дає підстав ставити під сумнів його легітимність на момент його застосування щодо заявника.

Таким чином, у цій справі ЄСПЛ поставив за мету встановити, чи застосування правила, яке було чинним на момент розгляду справи, перешкоджало праву заявника на доступ до суду, а отже, було несумісним з пунктом 1 статті 6 Конвенції (див., mutatis mutandis, рішення у справі Dragan Kovačević v. Croatia, № 49281/15, § 69, від 12 травня 2022 року, щодо відшкодування судових витрат, понесених у провадженні в Конституційному суді).

(b) Загальні принципи, які стосуються права на доступ до суду

Суд повторив, що право на доступ до суду не є абсолютним, а може підлягати обмеженням; вони допускаються непрямим чином, оскільки право на доступ до суду за своєю природою вимагає регулювання з боку держави, яке може змінюватися в часі та на місці відповідно до потреб і можливостей суспільства та окремих осіб. Встановлюючи таке регулювання, Договірні держави користуються певною свободою розсуду. Хоча остаточне рішення щодо дотримання вимог Конвенції залишається за Судом, до його функцій не входить підміна оцінки національних органів влади будь-якою іншою оцінкою того, що може бути найкращою політикою в цій сфері. Тим не менш, обмеження, що застосовуються, не повинні обмежувати доступ, що залишився у особи, таким чином або в такій мірі, що порушується сама суть права. Крім того, обмеження не буде сумісним з пунктом 1 статті 6, якщо воно не переслідує законну мету і якщо не існує розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами і метою, яку намагаються досягти (рішення у справі Zubac v. Croatia [GC], № 40160/12, §§ 76-79, від 5 квітня 2018 року).

(c) Застосування вищезазначених принципів у цій справі

(i) Чи було обмежено право заявника на доступ до суду

У низці попередніх справ ЄСПЛ встановив, що мало місце обмеження права заявників на доступ до суду, коли після завершення провадження їм було наказано сплатити значну суму судового збору (див. рішення у справі Stankov v. Bulgaria, № 68490/01, § 54, від 12 липня 2007 року) або відшкодувати

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

витрати, понесені іншою стороною (див. рішення у справі Klauz v. Croatia, № 28963/10, § 77, від 18 липня 2013 року), або ж коли самі заявники були змушені відмовитися від відшкодування своїх судових витрат (див. рішення у справі Černius and Rinkevičius v. Lithuania, № 73579/17 та № 14620/18, §§ 68, від 18 лютого 2020 року).

Відповідно, Суд вважав, що покладення на заявника обов'язку нести витрати на правовий захист та інші витрати під час провадження, незважаючи на винесення судового рішення на його користь, становило обмеження його права на доступ до суду.

(ii) Чи переслідувало обмеження законну мету

На думку Суду для визначення того, чи становило оскаржуване втручання за обставин цієї справи непропорційне обмеження права заявника на доступ до суду, необхідно було врахувати наступні критерії: важливість того, що мав на меті отримати заявник за результатами провадження, складність відповідного законодавства та процедури, а також його особиста ситуація.

ЄСПЛ взяв до уваги, що заявникові у провадженні про адміністративне правопорушення загрожував штраф у розмірі 579 євро та вилучення водійських прав на два роки і, зокрема, останній захід мав велике значення для нього.

Водночас Суд не визнав, що провадження було особливо складним і заявник не наводив жодних інших аргументів щодо складності. Провадження стосувалося лише одного питання - чи було достовірно встановлено, що заявник керував автомобілем у стані алкогольного сп'яніння. При цьому заявник не стверджував, наприклад, що для ефективного захисту він потребував послуг адвоката, який спеціалізується в певній галузі.

Окрім цього, заявник не стверджував ні в національному провадженні, ні у своїх заявах до Суду, що сплата понесених витрат на суму 1 502 євро стала непропорційним тягарем для нього з огляду на його фінансове становище.

З огляду на той факт, що в цих провадженнях заявнику загрожував не тільки грошовий штраф, але й вилучення водійських прав на два роки, на думку ЄСПЛ не можна вважати, що відмова національних судів відшкодувати йому витрати зробила його звернення до суду за захистом своїх прав марним або що в кінцевому підсумку заявник опинився в гіршому становищі, ніж до початку судового розгляду (порівняйте з рішенням у справі Černius і Rinkevičius, згадане вище, § 68; порівняйте також Stankov, § 58, і Klauz, § 92, які згадувалися вище).

Нарешті ЄСПЛ підкреслив, що у справі заявника суди, які відхилили його позов, встановили, що працівники поліції діяли в межах своєї компетенції, зупиняючи його, проводячи огляд на стан алкогольного сп'яніння та складаючи протокол про адміністративне правопорушення на підставі

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

результатів цього огляду, а подальші докази, якими заявник спростував звинувачення у керуванні транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння, не робили їхні дії під час інциденту незаконними. Таким чином, беручи до уваги незвичні обставини події, яка сталася з заявником а також його власні дії, Суд не визнав, що заявник був змушений нести відповідальність за помилки державних органів або що висновки національних судів у цій справі могли бути охарактеризовані як явно помилкові чи свавільні.

У світлі всіх вищезазначених міркувань ЄСПЛ не мав підстав вважати, що факт понесення заявником власних витрат у провадженні у справі про адміністративне правопорушення обмежував його право на доступ до суду настільки, що порушував саму суть цього права.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 (право на справедливий суд) Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 лютого 2024 року і набуло статусу остаточного 13 травня 2024 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.